

МУЗИЧНА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ В ГАЛИЧИНІ ВІД ОКУПАЦІЇ ЇЇ АВСТРІЄЮ ДО 1848 РОКУ

10. Оркестр "Гуцулія" // Вісті з України. – 1981. – № 36. – 3 вересня.
11. Романенчук Л. У світ подивується красі // АГРО. – 1990. – № 41 (164). – 6 жовтня.
12. Рябий В. Дзвінка струна // Червоний прапор. – 1987. – №83. – 22 травня.
13. Савчук М. Історія Мишина. – Коломия, 2000. – С. 272 – 275.
14. Савчук М. Коломийська Гуцульщина // Матеріали круглого краєзнавчого столу "Коломийська Гуцульщина", який відбувся 25 серпня 2006 року у м. Коломия Івано-Франківської області у рамках XVI Міжнародного гуцульського фестивалю "Коломийка – 2006". – Коломия, 2006. – С. 3 – 9.
15. Сорич М. Історія Мишина. – Коломия, 2000. – С. 272 – 275.
16. Тимофіїв М. Самозвучні й ударно-перетинкові музичні інструменти гуцулів // Гуцульщина: перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні: Матеріали наукової конференції першого світового конгресу гуцулів в Івано-Франківську 17 – 18 серпня 1993 року. – Івано-Франківськ – Коломия, 1994. – С. 51 – 54.
17. Тимофіїв М. Бандура і бандуристи // Енциклопедія Коломийщини. – Зшиток 2, література Б. – Коломия: Вік, 1998. – С. 23 – 25; 33.
18. Тимофіїв М. Біланюк Дмитро, син Василя // Там само. – С. 60 – 61.
19. Тимофіїв М. Бондаренко Дмитро, син Василя // Там само. – С. 97 – 98.
20. Тимофіїв М. Бубон // Там само. – С. 97 – 98.
21. Тимофіїв М. Невмируща народна пісня // Покуття. – 1998. – № 14.
22. Тимофіїв М. Музичні інструменти Гуцульщини: група самозвучних // Musika Galiciana. – Львів: Сполом, 1999. – С. 209 – 234.
23. Тимофіїв М. Бандуристи Коломийщини // Вертикаль. – 2000. – № 1. – С. 47 – 49.
24. Тимофіїв Михайло Миколайович // Васильчук М. Коломийський азбуковник: Друкарство, журналістика, література 1939 – 1999 рр.: Бібліографічний словник. – Коломия: Вільний голос, 2000. – С. 166 – 167.
25. Троїсті музики // Музика. – 1972. № 3.
26. Чудний В. Плекати, як з доброго кореня сад // Культура і життя. – 1980. – 17 квітня.

Іван Фрайт, кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри народних музичних інструментів та вокалу

Любомир Мартинів, концертмейстер кафедри культурології та українознавства

Дрогобицького державного педагогічного університету

імені Івана Франка

МУЗИЧНА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ В ГАЛИЧИНІ ВІД ОКУПАЦІЇ ЇЇ АВСТРІЄЮ ДО 1848 РОКУ

У статті досліджено питання становлення і розвитку музичної освіти та виховання в Галичині кінця XVIII – першої половини XIX століття. Виявлено внесок перших галицьких композиторів у розвиток української музично-педагогічної науки.

Постановка проблеми. Об'єктивні зміни в політичній, соціально-економічній, духовній сферах сучасного українського суспільства зумовлюють нові підходи у педагогічній науці й практиці. Творча активність науковців у розробленні теоретичних засад національного виховання, пошуках його мети, впровадженні до змісту освіти сучасних навчальних закладів загальнолюдських ідеалів та цінностей сприятимуть формуванню нового типу особистості – людини, що успадкувала соціальний досвід, духовні надбання рідного народу.

Сучасна національна школа повинна поєдну-

вати виховання особи для потреб нації, держави, людства в цілому. Досягнення цього ідеалу можливе лише з допомогою пильного вивчення, глибокого усвідомлення й узагальнення досвіду будівництва національної системи освіти. Вона склалася в Україні історично, формувалася на ґрунті національних виховних традицій, в оригінальному поєднанні зі здобутками української та європейської педагогічної науки. Критичний аналіз історико-педагогічної спадщини дозволить не повторювати помилок і прорахунків, максимально скористатися кращими надбаннями.

Дослідження історії розвитку музичного вихо-

МУЗИЧНА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ В ГАЛИЧИНІ ВІД ОКУПАЦІЇ ЇЇ АВСТРІЄЮ ДО 1848 РОКУ

вання в Галичині забезпечить реальні кроки до гуманізації музичної освіти, створить умови для підняття її якісного рівня. Повернення до наукового обігу наукових матеріалів уможливує створити цілісне уявлення про історичний розвиток музичної освіти і виховання.

Складна історична доля галицьких українців, приєднаних 1772 року до Австрії, стала причиною формування специфічної системи освіти, яка, з одного боку, була компонентом загальноавстрійської, а з іншого – зберегла особливі національні риси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Становлення і розвиток музичної освіти і виховання в Галичині кінця XVIII – першої половини XIX століття було предметом багатьох наукових праць. Особливої уваги заслуговують наукові розвідки М. Боровика, Й. Волинського, В. Іванова, Я. Ісаєвич, М. Загайкевич, Л. Кияновської, Б. Кудрика, З. Лиська, С. Людкевича, Л. Мазепи, Ю. Медведика, В. Токарчука, Ю. Ясиновського та ін.

Заслуговують уваги і публікації, які розкривають просвітницьку діяльність галицьких композиторів другої половини XIX століття: Л. Кияновської, О. Михайличенка, Я. Михальчишина, П. Медведика, Л. Проців, С. Процика, Р. Сов'яка, М. Черепанина та ін. Вони доводять, що позитивний музично-педагогічний досвід, накопичений у другій половині XIX століття, збагатить сучасну систему музичного навчання і виховання, стане важливою складовою вдосконалення навчально-виховної практики сьогодення.

Мета статті – здійснити історико-педагогічний аналіз процесу становлення й розвитку музичної освіти і виховання в Галичині кінця XVIII – першої половини XIX століття на тлі соціально-економічного, політичного і культурно-національного розвитку українських земель, які входили до складу Австрійської імперії.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових матеріалів та документів дає підстави стверджувати, що розвиток музичної освіти і виховання в Галичині був закономірним наслідком національно-культурного відродження, яке започатковане у кінці XVIII століття, коли, внаслідок першого поділу Польщі 1772 року, Галичина відійшла до Австрії, а загарбані нею українські землі були об'єднані з польськими й одержали урядову назву “Королівство Галиції і Лодомерії з великим князівством Краківським і князівствами Освенцімським та Заторським”.

Політика соціального і національного поневолення галицького населення польськими магнатами, їх далекосяжні плани увіковічення свого

панування на межі XVIII і XIX століть зустрілись з опором австрійського уряду, який, побачивши, як польська шляхта поневолила український народ, прагнув протидіяти цьому, і тим самим полегшити долю українців. Така політика послідовно проводилася на початку XIX століття, за часів Марії Терези, Йосифа II, Леопольда II, Франца II. Чи зуміли скористатися сприятливим ставленням австрійського уряду українці? На жаль, ні!

Стан шкільництва позначився на розвитку загальної і музичної освіти. Навчання музики не мало постійного і систематичного характеру, а проводилося лише у разі потреби. Як відзначав Ф. Стешко, “XVIII століття в Галичині – це найтемніша доба в історії її музики. Крім двох, правда, дуже важливих та знаменних фактів: появи перших українських нотодруків (Ірмолоїв 1707 р., з датою 1700 р.) на початку століття, та виходу в світ Почаївського Богогласника наприкінці його (р. 1790)...” [9, 17].

Музика могла розвиватися тільки в церкві. Саме тут “культивувався українське музичне мистецтво; тут церковна богослужба й релігійні співи були цією нивою, що на ній уперше зародилося культивування музики у нас в Галичині, а духовенство само собою було першим її піонером” [6, 20].

Львів, столиця найбільшої провінції Австрійської імперії, хоч і мав певні здобутки в розвитку професійної музики, проте наприкінці XVIII – на початку XIX століття вони належали композиторам-іноземцям. Є відомості, що у Львові на ниві музичного мистецтва активно працювали такі митці, як Я. Медеріч-Галлюс, К. Ліпінський, Й. Рукгабер, молодший син Моцарта Франц-Ксавер-Вольфганг та інші. Так, під керівництвом Я. Медеріч-Галлюса, який був чехом за національністю, у 1803 році силами аматорів і музикантів-професіоналів була виконана ораторія Й. Гайдна “Пори року”.

Польський скрипаль і композитор К. Ліпінський з 1809 до 1815 року працює концертмейстером, а потім диригентом у Львівському оперному театрі. В 1812 році він був також засновником комітету, який займався організацією симфонічного оркестру.

Йоган Рукгабер, переїхавши на початку 1818 року з Відня до Львова, в 20-х роках здобуває популярність як композитор і акомпаніатор місцевих і гастролуючих музикантів, а із заснуванням у 1838 році “Галицького товариства приятелів музики”, стає його директором.

Велику популярність здобуває і син Моцарта Франц-Ксавер-Вольфганг, який перебував у Львові протягом 1808 – 1838 років. У 1826 році він органі-

МУЗИЧНА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ В ГАЛИЧИНІ ВІД ОКУПАЦІЇ ЇЇ АВСТРІЄЮ ДО 1848 РОКУ

зував хор, що мав назву “Хор святої Цецілії”. Згодом його було перетворено на товариство св. Цецілії, яке проіснувало до 1829 року. Однак доступ українців до його діяльності був обмежений. До складу товариства, як відзначає Л. Мазепа, “входило понад 400 аматорів – чоловіків і жінок – з добрими голосами; більшість знала нотну грамоту. Це були австрійські урядники та члени їх сімей (переважно німецької національності). Вони регулярно щотижня збиралися на репетиції під керівництвом Ф. К. Моцарта...” [7, 27].

Хоч у Львові було створене перше музичне товариство і значно розвинулося концертне життя, активну участь в його роботі могли брати тільки німці та поляки. Все це й привело до того, що на початку XIX століття на галицьких землях не було жодного навчально-музичного закладу, в якому могли б навчатися українці. За образним висловом Б. Кудрика, з 1772 до 1829 року “галицька музична культура представляла собою образ твердого кам’яного сну” [5, 82].

Отже, ці та інші чинники суспільно-політичного та культурно-освітнього спрямування гальмували розвиток українського музичного мистецтва. Однак незаперечним є те, що вони підготували ґрунт для виникнення і формування нової генерації української інтелігенції, яку очолило духовенство. На їх долю випало вести важку боротьбу за національне відродження, в якій музика і спів були могутньою зброєю національно-визвольної боротьби.

Поштовхом до розвитку музичної освіти в Галичині стало відкриття наприкінці XVIII століття у Відні, при церкві св. Варвари, духовної семінарії, в якій навчалися українці. Саме тут І. Снігурський, будучи парохом при церкві, відкрив для себе красу і велич української музики, яку виконував хор співаків із Східної України. “На галичан їхній спів справляв не тільки велике враження, але й давав можливість познайомитися з українською музичною культурою, яку вони потім перенесли в Галичину” [6, 13].

Власне із І. Снігурським, а також іншими прогресивними церковними діячами, передусім І. Могильницьким і Й. Левицьким, пов’язані досягнуті успіхи в справі становлення і розвитку освіти, а також музичного виховання. Якщо наприкінці XVIII століття, за часів єпископа М. Скородинського, осередком музичного життя був Львів, зокрема святоюрська капела, то на початку XIX століття, після смерті єпископа у 1805 році, центр музичного життя переноситься до Перемишля, який водночас стає і важливим осередком розвитку освіти та культури в західноукраїнському регіоні.

Так, І. Могильницький і Й. Левицький у 1816 році засновують у Перемишлі “Товариство галицьких греко-католицьких священників для поширення письмами просвіти і культури серед вірних”. Метою цього товариства було видавати книжки українською мовою, а також боротися за українську школу. Однак воно не виконало свого основного завдання і поступово занепало. Причиною було негативне ставлення до нього поляків, які люто противились усьому прогресивному і демократичному, а тому й намовили римського кардинала, щоб він піддав критиці статут товариства.

У докорінній перебудові тодішнього ладу галицьке духовенство чільне місце відводило музиці та співу. Така дія була спрямована, передусім, на піднесення церковного співу і нашого обряду, а також спонукала до реалізації важливих педагогічних і мистецьких завдань – необхідності теоретичного навчання і практичного засвоєння хорової справи. Саме тому і виникла потреба в закладі, який мав би на національному ґрунті готувати майбутніх вихователів молодшого покоління. Ним стала дякоучительська школа в Перемишлі, або т. зв. “Заведеніє певецкоучительское” (Institutum cantorum et magistrorum scholae). Інститут було відкрито 1 жовтня 1817 року, а його статут затверджено цісарським патентом 24 серпня 1818 року. Директором став І. Могильницький.

Вступити до цього закладу могли хлопці віком від 14 років, які відзначалися добрим здоров’ям, а також вміли читати “по-руськи” (тут і далі слово “руський” слід розуміти як український), знали трохи релігії та мали здібності до співу. Для цього треба було подати свідоцтво про освіту і характеристику від місцевого пароха. Перевагу мав той кандидат, який знав ще й польську і німецьку мови.

Серед предметів, які викладалися в інституті, були: логіка, етика, психологія, релігія, граматики українська, церковний спів та інші. Навчало їх перемиське й провінційне духовенство. “Ці люди, – писав З. Лисько, – залишали не раз догляд домашнього господарства, оставляли дома хворих дітей, не зважаючи на холод, спеку й усяку лиху годину, не жаліли своїх бричок, а часто й пішки ходили до Перемишля” [6, 29].

Незважаючи на те, що цей інститут пропрацював упродовж XIX століття, на початковому етапі він не виконав свого основного завдання і не оправдав покладених на нього надій. Основна причина – відсутність музично освічених педагогів. Тому й спів зводився переважно до релігійно-культових потреб. І хоча в цей час музичними знаннями відзначалися Яків Неронович та Гав-

МУЗИЧНА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ В ГАЛИЧИНІ ВІД ОКУПАЦІЇ ІІІ АВСТРІЄЮ ДО 1848 РОКУ

риїл Шехович, однак, через недостатню музичну освіту, вони, як і дякучительський інститут в цілому, не могли поправити сумного стану музичного навчання.

Ця школа плідно вплинула на подальший розвиток музичної освіти і перетворила Перемишль на один із провідних центрів Західної України, в якому музичне навчання і виховання наповнюється національним духом, атмосферою любові і поваги до рідного народу. Цьому сприяли широкі хвилі народного та професійного просвітництва, пробудження, що настало в літературі й мистецтві, дедалі зростаючий інтерес простих людей до національного в усіх сферах життя.

Безперечно, основна заслуга в цьому належить І. Снігурському, який ще з 1818 року, ставши перемишльським єпископом, докладав чимало зусиль для відродження і розвитку українського музичного мистецтва, що в кінцевому результаті і привело до заснування перемишльського кафедрального хору. Це була справжня мистецька школа, яка позитивно позначилася на професійній підготовці талановитих музикантів і композиторів – І. Сінкевича, Й. Левицького, П. Любовича, М. Вербицького, І. Лаврівського та багатьох інших. Саме тому ім'я І. Снігурського, як відзначає Б. Кудрик, в “історії не лише української Церкви, але й світської культури, стане навіки записане великими золотими буквами...” [5, 83].

Хор і школа засвідчили про значні потенційні сили в українському середовищі, які вели боротьбу за розвиток національного музичного мистецтва. Крім цього, це був також і початок рішучого протистояння римо-католицькому оформленню богослужіння. Його результат – усунення в 1828 році І. Снігурським органів з греко-католицької катедри, що сприяло відновленню нашого обряду і піднесенню церковного співу.

Важливо відзначити також факт, що перші кроки хору і школи були невдалими і не оправдали покладених на неї надій. Її організацією займався Й. Левицький, який був капеланом у І. Снігурського, а єпископ фінансував цю справу.

М. Вербицький значно пізніше дав напролюд вдалу характеристику цього співу: “спів був ... не вигладжений і потребував очищення, але він, як новонароджене дитя, зростав, кріпився і доживав кращих часів, більших сил і кращого керівництва” [1, 138].

І це “краще керівництво”, про яке писав М. Вербицький, прийшло в 1829 році, коли в школу було призначено енергійного і талановитого композитора чеха А. Нанке. За досить короткий час він досягнув високих результатів у веденні хору. Про це засвідчує і перший його виступ з ко-

лективом, який відбувся на Великдень 1829 року. Саме він і приніс йому визнання. “Ця дата, – писав Б. Кудрик, – не лише дата народин перемишльського хору ..., але zarazом дата народин усього українського життя у Галичині, одна з великих дат в історії нашої новішої культури” [5, 84].

Адже з приходом А. Нанке перемишльська школа стає осередком, в якому розвинувся багатоголосний спів. Це було великим досягненням у музичному навчанні та вихованні, бо на той час перевагу мав одноголосний церковний спів під назвою “самолівка”.

Діяльність А. Нанке відіграла важливу роль у розвитку музичної освіти в Західній Україні. Його музично-педагогічна праця є яскравою сторінкою в історії західноукраїнської музики, яка свідчить про те, що ним були створені необхідні умови для подальшого формування національного музичного виховання в регіоні.

Перемишльська школа, будучи першим на галицьких землях українським музичним закладом, постійно удосконалювала систему навчально-виховного процесу, який позитивно позначився на розвиткові музичних здібностей її вихованців. Навчання мало систематичний і цілеспрямований характер. Тут викладали теорію музики, хоровий спів, а також гру на різних інструментах. Саме в цій школі формувалася світогляд майбутнього композитора М. Вербицького. Як відзначає його перший біограф С. Воробкевич, від “Нанкого одержав Вербицький перші музикальні початки, котрі так скоро зрозумів, що вже як гімназист був в стані дібрати до легких мелодій відповідну гармонію” [3, 67].

Це підтверджує той факт, що музичному навчанню і вихованню в школі надавалася серйозна увага, а “згадана школа, – писав М. Вербицький, – не обмежувалася до церковного співу, але запроваджено в ній також світський і то не лише український, але й італійський і німецький, різних авторів; співали також терцети, квартети, секстети й хори виключно чоловічими голосами” [1, 140].

У поширенні співацької грамотності між учнями важливу роль відіграла рідна мова, яка стала основою текстових співочих збірників і головним засобом спілкування в навчальному процесі. Адже, незважаючи на закони, які були прийняті в кінці XVIII століття, що передбачали навчання українських дітей рідною мовою, а також шкільний закон 1805 року, в якому навіть не згадувалося про крайову мову викладання, “у 1816 році в шкільництві фактично запанувала польська і німецька мова, хоч церква та верховне духовенство вимагало від священників забезпечити у своїх парафіях навчання дітей українською мовою” [10, 26].

МУЗИЧНА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ В ГАЛИЧИНІ ВІД ОКУПАЦІЇ ЇЇ АВСТРІЄЮ ДО 1848 РОКУ

Саме тому Перемиська школа перетворюється на своєрідний національний музичний центр, в якому створюються необхідні передумови для початку організованої праці і подальшого розвитку музичної освіти в регіоні.

Новим поштовхом до активізації музичного навчання і виховання в школі став приїзд у 1830 році до Перемишля на запрошення І. Снігурського В. Серсавія, що, як А. Нанке, був чехом за національністю. Добрий співак і музично освічений педагог, він з енергією береться до праці. В його обов'язки входило навчати основ музики і розучувати репертуар з хором. А. Нанке, завершуючи цю справу, давав остаточну музично-виконавську редакцію хоровим творам, а також навчав бажаючих грати на різних інструментах.

Важливо відзначити, що з часу прибуття В. Серсавія мистецький рівень школи значно підвищується. Згодом у нього отримав основи музичних знань майбутній композитор І. Лаврівський.

Як бачимо, першими вчителями в школі були композитори-чехи. Проте український дух і національний елемент домінував при навчанні. Про це, зокрема, писав М. Вербицький: "Алоїз Нанке був високоосвіченим музикантом, який глибоко розумів духа українських пісень, написаних Д. Бортнянським, і свої твори музичні в цьому дусі писав і учив" [1, 139]. Це засвідчує те, що у вихованні учнів важливе місце посідали твори українських авторів і, передусім, Д. Бортнянського.

Основна заслуга в цьому належить Й. Левицькому, який, дбаючи про репертуар школи і хору, нав'язав зносини з Петербургом і отримав посилку з нотами, де і були твори згаданого композитора. Вони мали великий вплив на вихованців і, зокрема, на М. Вербицького, який "засвоїв чистоту і своєрідність хорового стилю цього композитора і зберіг любов до його музики на все життя" (Волинський Й. Музична культура Галичини 60-х років XIX ст. // Живі сторінки української музики. – К.: Наукова думка, 1965. – С. 85).

У скорому часі школа набирає рис професійного закладу. Найбільший її розвиток припадає на 1830 – 1834 роки. І якщо на перших порах поляки ставилися до неї з погордою і посмішкою, то згодом самі багаточисельно записувалися і брали активну участь у хорі.

Школа і хор стають закладом, вихованці якого несуть просвіту по всій Західній Україні: у Чернівцях – І. Сінкевич, Львові – Я. Неронович, І. Сінкевич, Ужгороді – К. Матезонський і, що найбільш важливо, в ній здобувають музичну освіту перші західноукраїнські композитори – М. Вербицький та І. Лаврівський.

Таким чином, завдяки І. Снігурському, Й. Левицькому, А. Нанке, В. Серсавію, цей заклад набирає значення центру музичного навчання і виховання в західних областях України.

Високий мистецький рівень школи дав підставу М. Вербицькому значно пізніше так охарактеризувати її діяльність: "Школа, – писав композитор, – стала консерваторією в мініатюрі, а хор дорівнював добрій опері, – і здавалося, що в Європі, крім трьох відомих категорій музики: німецької, італійської та французької, існує ще четверта характерна категорія – українська" [1, 140].

Про значення перемиської школи писав і М. Возняк, який відзначав, що "хоровий спів у перемиській катедрі, що його завів Левицький, було то працею над задерженням людей при українській народності" [2, 47].

Отже, відкриття української музичної школи в Перемишлі є однією із найвагоміших подій у музичному житті Західної України. Її діяльність плідно вплинула на подальший розвиток музичної освіти, осередком якої в 30-х роках XIX століття стала Львівська духовна семінарія.

Важливо відзначити, що Львівська духовна семінарія на той час була єдиним навчальним закладом, який давав можливість українцям вибитися в люди і здобути освіту. Однак до неї могли вступити тільки діти священиків або міщани. "Поміщик, – писав І. Сінкевич, – з невеликим бажанням допускав своїх підлеглих до шкіл, а якщо і хто пішов в гімназію і закінчив студії, то він давав хабаря, щоб його віддали у військо" (Сінкевич І. Начало нотного пінія в Галицькій Русі // Бесіда. – 1888. – Ч. 1. – С. 11).

Цей заклад у 30-х роках XIX століття відзначався досить суворою дисципліною. Навчання проводилося німецькою і польською мовами і було спрямоване на те, щоб виховати передовсім фанатичних служителів церкви. І лише важливі перетворювальні процеси культурно-освітнього спрямування, які стали набирати сили в цей період, зумовили зростання національної свідомості вихованців закладу і подальший розвиток музичної освіти і виховання в регіоні.

Аналіз становлення і розвитку музичної освіти і виховання в Галичині був би не повним, коли б не згадати, що в 40-х роках XIX століття значну роль у цьому процесі відіграла музично-педагогічна діяльність композитора і педагога Ф. Лоренца. Перемишль, куди він прибув на запрошення поляків у 1842 році, продовжував і надалі бути центром музичної освіти та виховання. І хоча А. Нанке в музичній школі вже не було (він помер у 1835 році), музична справа, започаткована

